

GECSÉNYI PATRICIA

FALVAK A HEGYEK KÖZÖTT

Bereg vármegyében, Munkácstól keletre, az erdős hegyek között alakult ki valamikor a XVI–XVII. században az orosz nemzetiségűnek nevezett rutén jobbágyok által lakott Kucsova nevű kisközség.¹ Tény, hogy létrejötteinek időpontját nem lehet még megközelítően sem megállapítani.

Nem említik a középkor évszázadaiban, nem szerepel sem az Árpád-kori Magyarország földrajza c. munkában², sem a Csánki Dezső által összeállított Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában c. feldolgozásban.³

Talán a közeli munkácsi vagy a szent-miklósi uradalomnak a XVI. század végén bekövetkezett jelentősebb kiépítésével települtek ide is jobbágyok. A vidék története kétségen kívül elválaszthatatlanul kötődött a munkácsi vár sorsához. A falu nevét először az 1648-ban keletkezett urbáriumban olvashatjuk, I. Rákóczi György munkácsi uradalmának falvait írták össze.⁴

A név, Kocsova (Korcsova), ami magyarul bozótost jelent, bizonyára a település környékére utalt.

1672-ben Báthory Zsófia birtoka volt, egy nyestet, egy őzet és két császárdarabot, valamint három forintot fizettek lakói a munkácsi várhoz. 1694-ben Lórántffy Zsuzsanna fejedelemasszony egy udvari emberének adományozta használatra élete végéig.⁵

A következő 200 esztendőben a település neve különböző alakokban bukkant fel az egykori helységnevtárakban és leírásokban. A névalakok pontos változásait

-
- 1 *Fényes Elek*: Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik. II. köt. Pest, 1851. Kozma Vazul. 231. p. *Lehoczky Tivadar*: Bereg vármegye. (Reprint kiadás) Bp.–Beregszász, 1996. Hatodik Síp-Mandátum Kiadó. 546. p.
 - 2 *Györffy György*: Az Árpád kori Magyarország történeti földrajza. I. köt. Bp., 1963. Akadémiai Kiadó. 519–565. p.
 - 3 *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. köt. Bp., 1890. Magyar Tudományos Akadémia. 212–220. p. I. Kerepec, ill. (Schönborn) Koropec.
 - 4 I. Rákóczi György birtokainak iratai (1631–1648). S. a. r. és bev.: Makkai László. Bp., 1954. K. n. 353. p.
 - 5 *Lehoczky T.*: i. m. 546. p.

és egymáshoz való viszonyát olykor nem is lehet pontosan tisztázni. Így fordul elő a Kocsova név mellett a Kucsova, később a Német-Kocsova, illetve Orosz-Kocsova elnevezés, de szerepel a Kucsava is. Lehoczky Tivadar, Bereg vármegye történetének kutatója azt írta, hogy a XVIII. század elején — talán a Rákóczi-szabadságharc vagy az azt követő pestisjárvány következtében — a lakosság anynyira megfogyott, hogy 1728-ban, amikor a munkácsi uradalom már a gróf Schönborn család birtoka volt, a jobbágytelkek fele lakatlanul állt. Ezért a földesúr 1748-ban 189 fő német telepest hozott a faluba. Mellettük azonban maradt 33 „orosz” lakos is.⁶ Talán ide vezethető vissza a falu neve elé később tett „német” megkülönböztető jelző. Bél Mátyás a megyéről készült leírásában Kocsovának nevezi és megjegyzi, hogy kevés német lakosa van.⁷

A II. József idején végrehajtott első országos népszámlálás idején 16 házban 18 családot, összesen 101 személyt vettek számba. Ebből úgy tűnik, hogy a korábbi évtizedekhez képest a lakosság száma csökkent.⁸

Ezt a tényt az 1785. évi népszámlálás is megerősíti:

A helység neve	Kocsova	
Jogállása	község	
Birtokos neve	Schönborn gr. cs.	
Házak	16	
Családok	18	
Jogi népesség	100	
Távollevők	4	
Idegenek	5	
Tényleges népesség	101	
Férfiak	<i>Házas</i>	29
	<i>Nőtlen</i>	33
	<i>Összesen</i>	53
Nők összesen	47	

6 Lehoczky T.: i. m. 547. p.

7 Bél Mátyás Bereg megyéről szóló leírását *Balogh István* közölte: Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás. Szerk.: Gyarmathy Zsigmond. Nyíregyháza, 1985. (Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár kiadványai) 44–45. p.

8 Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787). Szerk. és kiad.: Statisztikai Hivatal Könyvtára, Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya. Bp., 1960. 20–21. p.

Férfiak közül	<i>Pap</i>	0
	<i>Nemes</i>	0
	<i>Tisztviselő</i>	0
	<i>Polgár</i>	0
	<i>Paraszt</i>	4
	<i>Zsellér</i>	18
	<i>Polgár és paraszt örököse</i>	3
	<i>Egyéb</i>	3
	<i>Szabadságolt katona</i>	0
	<i>Sarjadék (1–17 éves)</i>	25
	<i>Összesen</i>	53

Vályi András 1796-ban megjelent leírása érdekes módon semmit sem tud a német lakosokról, és azt írja, hogy Kocsova/Kusova orosz falu, több különböző földesúrral.⁹

Lipszky szerint e falu neve magyarul Kocsova, „szláv” nyelven Kočawa.¹⁰ Nagy Lajos ugyancsak megemlíti, hogy 19 házban 221 ember él, aki mind római katolikus.¹¹ A Fényes Elek által összeállított Magyarország geographiai szótára című munka már világosan megkülönböztette *Kocsovát* mint német falut 208 római katolikus lakossal, a Schönborn család uralása alatt, és *Kucsavát* mint orosz falut 160 görög katolikus lakossal, szintén a Schönbornok tulajdonában.¹² Azaz úgy tűnik, hogy a korábbi helységnévtárakban észlelhető bizonytalanság után végleg megkülönböztethetővé vált a két település.

Ettől kezdve a helységnévtárak következetesen Német-Kocsova és Orosz-Kocsova néven szerepeltetik a községeket, amelyek vélhetően egymáshoz közel, de közigazgatásilag mégis más-más beosztásban léteztek. Sajnos az 1860-as években,

9 Vályi András: Magyar Országnak leírása. II. köt. Buda, 1796. A Királyi Universitas betűivel. 387. p.

10 Lipszky (János) Johannes: Repertorium locorum objectorumque in XII tabulis mappae regionum Hungariae, Slavoniae, Croatiae et confiniorum militarium magni item principatus Transylvaniae. Budae, 1808. Typis Regiae Universitatis. 328. p.

11 Nagy (Lajos) Ludovicus: Notitiae politico-geographico-statisticae incltyi regni Hungariae partiumque eidem adnexarum. I. köt. Buda, 1829. Landerer. 48. p.

12 Fényes E.: i. m. 231. p.

a Pesty Frigyes által végzett országos helynévgyűjtés anyagában egyik település sem fordult elő.¹³

Az Osztrák–Magyar Monarchia fennállása idején, a tíz évenként tartott népszámlálások és a helységnevtárak alapján tudjuk követni a két falu sorsát. 1881-ben Német-Kocsován 32 házban 214, döntő részben német anyanyelvű, Orosz-Kocsován 25 házban 120, majdnem kizárólag rutén/ukrán anyanyelvű lakos élt. A németek római katolikusok, a ruthének görög katolikusok voltak. Érdekes, hogy a rutén anyanyelvűek között, mindkét faluban előfordult egy-egy zsidó vallású család is.¹⁴ A Magyarország műemlékeiről készült feldolgozás a XX. század elején Kucsován, ami bizonyosan Orosz-Kocsovát jelenti, egy görög katolikus fatemplomot tartott nyilván.¹⁵ Lehoczky Tivadar 1881-ben megjelent könyve szerint a felsőschönborni plébániához tartozó német-kocsovaiaknak kőtemplomuk volt.¹⁶ Az itteni görög katolikusok ezzel szemben a repedei lelkészhez tartoztak.¹⁷

Az 1888-ban megjelent helységnevtár az 1881. évihez hasonló népességet közzölt, és innen tudjuk azt is, hogy Német-Kocsova postahivatala Munkácson, Orosz-Kocsova postahivatala Kálnikon volt található. 1895-ben ezzel szemben az utolsó posta már Beregsárrét.¹⁸

Az 1910-ben készült népszámlálás adatai azt mutatják, hogy Német-Kocsován jelentősen nőtt a népesség száma, különösen sok volt a fiatal. A 304 falusi emberből 161 személy 19 év alatt volt. Magyarul 155 ember beszélt, a többiek biztosan csak anyanyelvükön értettek, ami német vagy rutén lehetett. Orosz-Kocsován ugyanekkor 124 főt írtak össze, ami nem jelent lényeges változást. Magyarul közülük csak 24 fő beszélt. A lakosok többsége itt is a fiatalabb korosztályokhoz tartozott.¹⁹

13 *Mizser Lajos*: Bereg megye Pesty Frigyes helységnevtárában 1864–1865. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv XI. Szerk.: Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1995. (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai. Évkönyvek) 395. p.

14 A Magyar Korona Országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. Szerk. és kiad.: Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Bp., 1882. 51. p.

15 Magyarország műemlékei. Összeáll.: Gerecse Péter. Bp., 1906. Hornyánszky. (Műemlékek Országos Bizottságának kiadványai II.) 188. p.

16 *Lehoczky T.*: i. m. 547. p.

17 Uo.

18 A Magyar Korona Országainak Helységnevtára. Szerk.: Jekelfalussy József. Bp., 1888. 19. p.

19 A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. rész. Szerk. és kiad.: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1912. (Magyar Statisztikai Közlemények 42) 128. p.

Az első világháború végén, 1919-ben megszűnt az Osztrák–Magyar Monarchia, és Magyarország területének nagy részét az újonnan alakult szomszédos államok katonái szállták meg. A Kárpátaljának nevezett vidéken szlovákok ugyan nem éltek, a cseh-szlovák hadsereg 1919-ben mégis elfoglalta Bereg megye nagy részét is. Orosz-Kocsova ettől kezdve a Ruska-Kucová nevet viselte. 1938-ban a Cseh-Szlovák Köztársaság megszűnése után a magyar csapatok ismét bevonultak Munkács környékére. A különleges háborús viszonyok miatt azonban sem a felső-kerepeci körjegyzőséghez tartozó Német-Kucsova (!), sem a kálniki körjegyzőséghez tartozó Orosz-Kucsova (!) nem került vissza Bereg vármegyébe, hanem mindkettő az ún. beregi közigazgatási kerület munkácsvidéki járásához tartozott. Előbbinek 368, utóbbinak 192 lakosa volt.²⁰ Megegyező adatokat olvashattunk az 1944-ben megjelent helységnévtárban is.²¹

1944. őszén a szovjet csapatok szállták meg Kárpátalját, amely ettől kezdve a Szovjetunió, azon belül Ukrajna Kárpáton túli része lett. A két falu jelenleg az Ukrán Köztársaság területén található.

Miután a dolgozat írása közben mindvégig nehezen boldogultam a két hasonló nevű település azonosításával, ezért a munka befejezése után is próbáltam tisztázni a dolgot. Lipszky János térképe és az 1907-ben — a hivatalos községnevek megállapítása után — megjelent helységnévtár²² segítettek hozzá egy további részlethez. Lipszky térképén Munkácstól keletre, közel a Munkácsról Husztra vezető úthoz feküdt Kocsova. Munkácstól északkeletre, a Latorca folyó vidékén feküdt Kucsova. Az előbbinek német, az utóbbinak rutén (orosz-ukrán) lakosai voltak. Az 1907. évi helységnévtárban mindkét falu szerepelt, mégpedig Német-Kocsova és Orosz-Kucsova néven. Később, mint erre már hivatkoztam, Német Kocsova is Kucsova változatban fordul elő a helységnévtárakban. Azonos hangzású nevek tehát, de az eredeti állapot szerint a Kocsova forma a németek által betelepített Munkácshoz közelebbi településre utal. Az azonos hangzás nyilván a kortársakat is megtévesztette.

20 Magyarország Helységnévtára 1937. Szerk. és kiad.: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1937. 708. p.

21 Magyarország Helységnévtára 1944. Szerk. és kiad.: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1944. 449. p. és 436. p.

22 A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára. Szerk. és kiad.: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1907. 751. és 783–784. p.